

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การศึกษาประวัติ พัฒนาการและรูปแบบการแสดง ของวงโปงลางวิทยาลัยนาฏศิลป์ ปกาฬสินธุ์ ในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติและ พัฒนาการและ รูปแบบการแสดงของ วงโปงลางวิทยาลัยนาฏศิลป์ ปกาฬสินธุ์ ผู้ศึกษาได้เก็บรวบรวมข้อมูลและ วิเคราะห์เรียบเรียง โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) สามารถสรุป อภิปรายผล พร้อมทั้ง ข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

5.1.1 ประวัติ พัฒนาการของวงโปงลางวิทยาลัยนาฏศิลป์ ปกาฬสินธุ์

ผลจากการศึกษา พบว่า ผู้ที่จัดตั้งวงโปงลางวิทยาลัยนาฏศิลป์ ปกาฬสินธุ์คนแรก คือ ผู้อำนวยการ ลำเรียง จิตจง ขึ้น ในปี พ.ศ. 2525 ท่านได้จัดให้มีการเรียนการสอนวิชาดนตรีพื้นบ้านอีสาน โดยมีอาจารย์ที่สอนอยู่ช่วงแรก คือ อาจารย์เปลื้อง ฉายรัศมี อาจารย์ทองศักดิ์ ประทุมศิลป์ อาจารย์อลงกต คำโสภา อาจารย์ชัยสิทธิ์ สนสุนัน เป็นผู้สอน โดยในยุคแรก ๆ ก็ได้มีการพัฒนา วงโปงลางและเครื่องดนตรีพื้นบ้านอยู่บ้าง แต่ไม่มากนัก การเล่นดนตรียังคงนั่งเล่นกับพื้น เครื่องดนตรีก็ไม่ค่อยขึ้น เครื่องดนตรีในวงโปงลาง ประกอบด้วย แคน โปงลาง พิณโป่ง กลองยาว ฉิ่ง ฉาบเล็ก และโหม่ง

5.1.1.1 พัฒนาการของวงโปงลางวิทยาลัยนาฏศิลป์ ปกาฬสินธุ์ ยุคแรก

ผลจากการศึกษา พบว่า ในยุคแรกนี้ถือเป็นยุคบุกเบิกของการจัดตั้ง วงโปงลางวิทยาลัยนาฏศิลป์ ปกาฬสินธุ์ ซึ่งมีช่วงเวลาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2526-พ.ศ. 2530 รวมระยะเวลา 5 ปี ยุคแรกนี้เริ่มต้นขึ้น เมื่อนายชัยสิทธิ์ สนสุนัน นักศึกษาจากวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด มาฝึกสอนครั้งแรกที่วิทยาลัยนาฏศิลป์ ปกาฬสินธุ์ (สอนโซนลิง) ในปี พ.ศ. 2526 (ภาคเรียนที่ 1) ได้ร่วมกับอาจารย์เปลื้อง ฉายรัศมี และได้อาจารย์สอนวิชาคณิตศาสตร์และอาจารย์สอนวิชาสังคมศึกษา ที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีสานอีก 2 ท่านคือ อาจารย์เพ็ญจันทร์ เต๋นยุคต์ (อิมแมน) อาจารย์มาลินี แก้วเงิน ได้ร่วมกันสร้างสรรค์ผลงานด้านศิลปะการแสดงขึ้นมา

พัฒนาการของวงโปงลางวิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์ ในยุคแรก สามารถสรุปได้ดังนี้ คือ พ.ศ. 2526 เกิดวงดนตรีโปงลางวงแรก เครื่องดนตรีที่ใช้มีโปงลาง 3 ผืน กลอง 1 ใบ รำมะนา 1 ใบ ยังไม่มีเครื่องดนตรีไฟฟ้าใช้ ยังคงใช้พิณโปร่ง ใช้แคน ใช้โห่ติด เป็นเสียงเบส ใช้แคน 8 บันไดเสียงจีไมเนอร์ (Key Gm) โห่ติด บันไดเสียงจีไมเนอร์ (Key Gm) แต่ช่วงต้นๆ ของวงไม่มีโห่ติด มีฉิ่ง มีฉาบเล็ก ไม่มีฉาบใหญ่ นั่งเล่นกับพื้นมีกลองใบเดียว วงที่สอง ใช้โปงลาง 5 – 10 ผืน โห่ติด 2 ตัว แคน 3 ตัว (ใช้บันไดเสียงจี (Key G) ทั้งหมด) พ.ศ. 2527 เริ่มเอาพิณไฟฟ้ามาใช้ คือ พิณโปร่งติดคอนแทก(Contact) ใช้โปงลางวงใหญ่ 10 ผืน คนตี 20 คน พ.ศ. 2528 เพิ่มเบสไฟฟ้า 2 สาย โห่ติด(มี,ลา) 2 ใบ กลองไม้พยางค์เป็น 4 ใบ พ.ศ. 2529 เพิ่มโห่ติด 5 ใบ เบสไฟฟ้า 4 สาย และในปี พ.ศ. 2530 ได้มีการเพิ่มซอปี่ปัด ซอกันตรึม เข้ามา(สำหรับประกอบการแสดงชุดพนมรุ้ง)

5.1.1.2 พัฒนาการของวงโปงลางวิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์ ยุคกลาง

ผลจากการศึกษา พบว่า วงโปงลางวิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์ยุคกลาง เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ.2531-พ.ศ.2550 มีระยะเวลาทั้งสิ้น 20 ปี โดยมี อาจารย์ทูลทองใจ ซึ่งรั้งมารับตำแหน่งเป็นหัวหน้าหมวดดนตรีพื้นบ้านอีสาน ทั้งนี้เนื่องจาก อาจารย์ชัยสิทธิ์ สนสุนัน ได้ย้ายไปสอนที่โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยขอนแก่น พัฒนาการของวงโปงลางวิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์ ในยุคกลางสามารถสรุปได้ดังนี้ คือ ปี พ.ศ. 2531 ครูเปลื้อง ฉายรัศมี ได้คิดค้นและพยายามสร้างเครื่องดนตรีชิ้นหนึ่ง คือ พิณหลุม พ.ศ.2532 ได้มีการปรับเปลี่ยนจากการใช้กลองหาง 5 ใบ เป็นกลองหาง 4 ใบและเปลี่ยน รูปแบบขาตั้งกลองและ ขาตั้งโห่ใหม่ พ.ศ.2533 ได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบของโห่ จากโห่ 5 ใบ มาเป็นโห่ 4 ใบ ต่อมาในปี พ.ศ. 2534- พ.ศ.2535 ครูเปลื้อง ฉายรัศมี ได้ประดิษฐ์เครื่องดนตรีชนิดหนึ่งขึ้น คือ หมากกะโหล่ง ต่อมาครูเปลื้อง ฉายรัศมีและบุคลากรหมวดดนตรีพื้นเมืองอีสาน ได้ร่วมกันคิดและพัฒนาเพื่อให้เกิดเครื่องดนตรีอื่น ๆ เพื่อให้สามารถผสมผสานเกิดเป็นวงดนตรีใหม่ขึ้นได้ ต่อมาจึงได้เกิดเครื่องดนตรีอื่น ๆ ตามมาเช่น (1) โปงลางเหล็ก ซึ่งมีเสียงเล็กแหลมกังวาน (2) หมากกะโหล่ง ซึ่งมีเสียงทุ้มกังวาน (3) โปงลางไม้ไผ่ ซึ่งมีเสียงห้วนสั้น ทำขึ้นเพื่อให้ตัดกับเสียงกังวานของโลหะ (4) แคน ใช้แคนที่มีอยู่เดิม คือ แคน 7 แคน 8 และแคน 9 เพื่อให้เกิดเสียงสูง กลาง ต่ำ (5) พิณไฟฟ้า ใช้สายทุ้มทั้งสามสาย และ (6) เครื่องดนตรีอื่น เช่น โห่ติด และเครื่องประกอบจังหวะก็ยังคงใช้เหมือนวงดนตรีโปงลาง ในปี พ.ศ. 2536 - พ.ศ.2538 อาจารย์ทูลทองใจ ซึ่งรั้งมา จึงได้รวมเอาวงโปงลางและวงหมากกะโหล่ง เข้าด้วยกันตัดโปงลางไม้ไผ่ออกเนื่องจากซำรูดง่าย (ไม้แตก, แมลงกินไม้) ทำให้เสียงเพี้ยนเร็วมาก โดยใช้โปงลางไม้มะหาดทำหน้าที่แทน ใช้เสียงพิณเหมือนวงโปงลาง และใช้ชื่อวงดนตรีนี้ใหม่ว่า “วงหมากกะโหล่งโปงลาง”

จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2539 - พ.ศ. 2540 มีการผสมผสานวงดนตรี 3 วงเข้าด้วยกัน คือ วงโปงลาง วงหมากกะโหล่ง วงแคน เนื่องจากวงดนตรีนี้ใช้แคนเป็นจำนวนมากจึงมักเรียกกันติดปากว่า “วงแคน” วงหมากกะโหล่งโปงลางเดิม ก็มีชนิดเครื่องดนตรีเหมือนกันแตกต่างกันที่เครื่องดนตรีมีจำนวนมากขึ้นเท่านั้นเอง ดังนั้น จึงสรุปให้ชื่อวงดนตรีนี้ว่า วงหมากกะโหล่งโปงลางวงใหญ่ และในปี พ.ศ.2541 ได้รับงบประมาณสนับสนุนในการสร้างวงหมากกะโหล่งโปงลางให้ใหญ่ยิ่งขึ้น โดยใช้แคนจำนวน 100 เต้า ในช่วงสุดท้ายตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542-พ.ศ.2550 เป็นช่วงระยะเวลาที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาวงโปงลางหรือวงหมากกะโหล่งโปงลางแต่อย่างใด

5.1.1.3 พัฒนาการของวงโปงลางวิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์ ยุคปัจจุบัน

ผลจากการศึกษา พบว่า วงโปงลางและวงหมากกะโหล่งโปงลางวิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์ ในยุคปัจจุบัน เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ.2551-พ.ศ.2555 มีระยะเวลาทั้งสิ้น 5 ปี หลังจากอาจารย์วัชร เมธาศุภสวัสดิ์ ได้รับตำแหน่งเป็นหัวหน้ากลุ่มสาระดนตรีพื้นบ้านอีสาน ทั้งนี้เนื่องจาก อาจารย์ ทูลทองใจ ซึ่งรั้งมาย้ายไปดำรงตำแหน่งรองผู้อำนวยการ วิทยาลัยนาฏศิลปนครราชสีมา พัฒนาการของวงโปงลางและวงหมากกะโหล่งโปงลาง วิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์ ในยุคปัจจุบัน พบว่า ในปี พ.ศ.2551 -พ.ศ.2555 ได้มีการปรับเปลี่ยนขนาดและประเภทของวงบ้างเพียงเล็กน้อย เช่น ในบางครั้งอาจใช้โปงลาง มากกว่า 1 หรือมากกว่า 1 ผืน แคน 1 หรือมากกว่า 1 เต้า (แคนเล็ก แคนกลาง แคนใหญ่) โดยจะนิยมใช้แคนแปดเป็นหลัก ใช้บันไดเสียงเอไมเนอร์ (Key Am) และบันไดเสียงจี (Key G) ใช้ร่วมในการขับร้องหมอลำ 1 หรือมากกว่า 1 เต้า โห่หวด 1 หรือมากกว่า 1 ตัว พิณไฟฟ้า 1 - 2 ตัว (พิณเบสไฟฟ้า 1 ตัว) และในบางครั้งจะมีซออีสาน มีปี่ภูไท และสโนหรือสเนงเกล (เขาควาย) มาบรรเลงประกอบการแสดง (การจัดรูปแบบของวงโปงลางและวงหมากกะโหล่งโปงลาง โดยจะคำนึงถึงความเหมาะสม ของแต่ละงานและความต้องการของผู้ว่าจ้างด้วย เช่น วงขนาดเล็ก วงขนาดกลาง และวงขนาดใหญ่)

5.1.2 รูปแบบการแสดงของวงโปงลางวิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์

5.1.2.1 รูปแบบการแสดงของวงโปงลางวิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์ ยุคแรก

ผลจากการศึกษา พบว่า รูปแบบการแสดงของวงโปงลางวิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์ยุคแรก ๆ นั้น อาจแบ่งได้เป็น 3 ส่วนใหญ่ๆ คือ การบรรเลงดนตรีล้วน การบรรเลงประกอบการขับร้องและการบรรเลงประกอบการแสดง โดยทั้ง 3 ส่วนนี้เป็นรูปแบบการแสดงที่นิยมใช้กันโดยทั่วไป เสน่ห์ที่ถือเป็นเอกลักษณ์ของวงดนตรีโปงลางอีกอย่างหนึ่ง ที่เป็นสิ่งเชิญชวนให้

ผู้คนที่เดินผ่านไปมา หยุดแวะชมการแสดงนั่นก็คือ การบรรเลงไซร์วง เมื่อเสียงบรรเลงไซร์วง
เริ่มขึ้น มีนางโห่ออกมารำรำรำ นั่นก็แสดงว่า กำลังจะมีการแสดงเริ่มขึ้นนั่นเอง

โดยมีลำดับการแสดง ดังนี้ คือ (1) บรรเลงลายเพื่อเป็นการโหมโรงเพื่อบอกให้ท่านผู้ชม
ได้ทราบว่าเริ่มทำการแสดง และเพื่อเป็นการทดลองระบบไฟ ระบบเครื่องเสียง ให้พร้อมและ
สมบูรณ์ที่สุด (2) ไซร์วงเพื่อเป็นการเริ่มเข้าสู่การแสดงตามรายการของวง และเพื่อความสนุกสนาน
ความคึกคัก การไซร์วงจะเน้นให้เครื่องดนตรีแต่ละชิ้นได้เดี่ยว เช่น พิณ (ลายปู้ป่าหลาน) โป่งกลาง
(ลายกาเต้นก้อน) แคน (ลายสุดสะแนน) โหวด (ลายสาวน้อยหยิกแม่) (3) ชุดการแสดงที่เกี่ยวกับ
ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อต่างๆ และวิถีชีวิต การละเล่นต่างๆ ฯลฯ โดยได้นำมาประดิษฐ์เป็นชุด
การแสดง เช่น ชุด ที่เกี่ยวกับประเพณี ได้แก่ ชุดเซิ้งบั้งไฟ พิธีกรรม ได้แก่ ชุดเซิ้งซ่อง ความเชื่อ
ได้แก่ ชุดตั้งครกตั้งสาก วิถีชีวิต ได้แก่ ชุดไถภูเขา เซิ้งเหยงไข่มดแดง การละเล่น ได้แก่ ชุดเซิ้ง
กระโป้ ชุดเรือมอันเร (กระทบสาก) เป็นต้น และ (4) ร้องเพลง และการแสดงตลกเพื่อคั่นรายการ
แสดง เป็นการสร้างสีสันในการชมการแสดง และยังเป็นการสร้างบรรยากาศ ให้ท่านผู้ชมได้
ติดตามชมการแสดงตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งจบการแสดง อย่างสนุกสนานไปพร้อม ๆ กันกับการชม
ชุดการแสดง สำหรับเรื่องชุดการแสดงนั้นเป็นไปตามความต้องการ ผู้จัดการแสดง สภาพสังคม
และความนิยม

5.1.2.2 รูปแบบการแสดงของวงโป่งกลางวิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์ ยุคกลาง

ผลจากการศึกษา พบว่า รูปแบบการแสดงของวงโป่งกลางวิทยาลัยนาฏศิลป
กาฬสินธุ์ยุคกลางนั้น ถือเป็นช่วงเริ่มเข้าสู่ยุคใหม่ นั้นหมายถึงยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงให้การแสดง
ของวงโป่งกลางมีความสนุกสนานและไม่ทำให้ผู้ชมเกิดความเบื่อหน่าย ดังนั้น จึงมีการเพิ่มเติม
ลูกเล่นในการแสดง ดังนี้ คือ (1) มีการนำเอา เพลงลูกทุ่งเข้ามาและเอาตลกมาเล่นแทรก โดยมี
อาจารย์เรื่องซัย นากลาง และอ าจารย์ ทูลทองใจ ซึ่งรับมัย เล่นตลกช่วงแรกๆ เพื่อให้ให้นักดนตรี
ได้พักบ้างและให้นางรำมีเวลาเปลี่ยนเครื่องแต่งกาย (2) การแสดงแต่ละชุด ก่อนนำเสนอสุด
การแสดง(บางชุดการแสดง)ก็จะ เล่นมุขตลกสอดแทรก มีการ ผูกเรื่องขึ้น เช่น เรื่องพระสุธน-
มโนราห์ ตอนมโนราห์เล่นน้ำ ซึ่งเป็นวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน โดยการสมมุติ ให้มีตัวละครพ่อ แม่
ลูก ออกมาพูดคุยกัน ก่อนลาพ่อ ลาแม่ไปเล่นน้ำ แล้วจึงนำเสนอ ชุดการแสดง (3) การแต่งเพลง
บางทีกี่ต้องแต่งใหม่เพื่อให้เข้ากับสถานการณ์ เป็นวิวัฒนาการผสมผสานจากการจำแบบดั้งเดิม
และแบบประยุกต์โดยจะเป็นการคิดใหม่ รำใหม่ คิดลายเพลงใหม่ ให้ตรงตามความต้องการของ
ผู้ว่าจ้างและสามารถให้บริการได้อย่างเต็มที่

เพราะฉะนั้น การแสดงร่วมสมัย(สมัยใหม่)เข้ามาแทรกในการแสดงของวิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์ ในบางครั้งก็จะขึ้นอยู่กับว่า การแสดงชุดนั้นๆ เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สำคัญ ๆ ไດ เช่น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวครองราชย์ครบ 60 ปี เป็นต้น

5.1.2.3 รูปแบบการแสดงของวงโปงลางวิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์ ยุคปัจจุบัน

ผลจากการศึกษา พบว่า รูปแบบการแสดงของวงโปงลางวิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์ยุคปัจจุบัน ถึงแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของวงดนตรีเพียงเล็กน้อย แต่รูปแบบของการแสดงนั้น ก็มีการสร้างสรรค์และพลิกแพลงอยู่ตลอดเวลา เพื่อตอบใจทฤษฎีที่ว่า “ทำอย่างไร การแสดงของวงโปงลางวิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์ จึงจะได้แสดงได้อย่างมี อรรถรส และตรงกับความต้องการ ผู้ว่าจ้าง และสถานการณ์ในช่วงเวลานั้นๆ” ดังนั้น จึงมีการจัดลำดับในการแสดงเพื่อให้เกิดความสนุกสนานและน่าติดตาม ดังนี้ คือ (1) ดนตรีบรรเลงลายต่าง ๆ เช่น ลายออนซอนอีสาน ลายข้าวตอกลม ลายแม่ฮ้าง กล่อมลูก ลายสาวคอยอ้าย ลายสุดสะแนน และนำเสนอเพลงต่างที่มีความหมาย เช่น เพลงสถาบัน, เพลงคำสัญญาที่กาฬสินธุ์ (2) หลังจบเพลงแล้วก็จะบรรเลงลายเมฆงูต่อมดอกออกกลมพัดไม้ เพลงโซ่ววง (3) นางไหออกมารำไหว้ด้านหน้าเวทีและเข้าดีดไห (4) พิธีกรกล่าวทักทายท่านผู้ชม และพูดถึงประวัติความเป็นมาของวง รวมถึงชุดการแสดง และพิธีกรนำเข้าสู่ชุดการแสดง เช่น ชุดรำตั้งหวาย ชุดฟ้อนแคน หรือ ฟ้อนไทภูเขาซึ่งในบทเพลงนี้จะมีการบรรเลงการออกเดี่ยวของเครื่องดนตรีแต่ละชิ้น (5) การแสดงรำที่มีอัตราจังหวะที่ช้า ถึงจังหวะปานกลาง เช่น ชุดภูไทสามเฒ่า ประกอบด้วย ภูไทกาฬสินธุ์ ภูไทเรณูนคร และภูไทสกลนคร (6) พิธีกรค้นรายการโดยการร้องเพลงหรือ เชิญท่านผู้ชมมามีส่วนร่วมบนเวที เป็นต้น (7) การแสดงชุดรำที่มีจังหวะเร็วและกระชับขึ้น เช่น ฟ้อนสาวกาฬสินธุ์ลำเพลิน เข็งแห่ไข่มดแดง เป็นต้น (8) ขึ้นรายการโดยการร้องเพลงเร็ว เช่น เพลงออนซอนเด เพลงคึดฮอดสาวฟังลำ (9) พิธีกรแนะนำชุดการแสดง ที่มีจังหวะสนุกสนานคึกคัก เช่น เข็งแห่ไข่มดแดง ฟ้อนไทภูเขา เป็นต้น (10) พิธีกรแนะนำเครื่องดนตรี เริ่มจากการแนะนำเครื่องตีตก่อน เช่น แนะนำพิณ อาจจะเล่าถึงประวัติความเป็นมาก่อน แนะนำ ซอ โปงลาง แคน ไหวด อาจจะเล่าถึงประวัติความเป็นมาก่อน สาธิตจนครบ ดีด สี ตี เป่า เป็นต้น ต่อจากนั้น อาจให้พิณตีคลายปู้ป่าหลาน ซอโซวี่ที่สำเนียงเครื่องตีโปงลาง ไหว้ลายกาเต้นก้อน แนะนำเครื่องเป่าโดยส่วนใหญ่มักจะแนะนำ ไหวด ลายสาวสะกิดแม่ก่อนแล้ว จึงตามด้วยการแนะนำ แคน ลายสุดสะแนนโดยส่วนมากจะให้หมอลำแคนกล่าวถึงประวัติของแคนก่อน ต่อจากนั้นก็ให้หมอลำสาธิตวิธีเป่าให้ท่านผู้ชม ฟังดู (11) บรรเลง ต่อด้วยชุดการแสดง (12) สลับกับการแสดงตลก(หมอลำเรื่องตลก) ซึ่งมีมุขฮาๆ ขำๆ เพื่อเป็นการเปลี่ยนบรรยากาศ และเป็นการเพิ่มสีสันในการชมการแสดงโปงลาง (13) เริ่มแสดงชุดรำต่างๆ

ออกไปเรื่อยๆ จนกระทั่งเห็นเวลาพอสมควร อาจจบลงด้วยสองชุดการแสดง เช่น ชุดสาวกาฬสินธุ์
ลำเพลิน ชุดทิ้งระเบิด (14)ดนตรีบรรเลงเพลงลา (เตี้ยลา)ผู้ชม เช่น เพลงเตี้ยสามจังหวัด
(เตี้ยธรรมดา เตี้ยโขง เตี้ยพม่า) และสุดท้ายคือพิธีกรกล่าวลาท่านผู้ชม/จบการแสดง

5.2 อภิปรายผล

5.2.1 ประวัติและพัฒนาการของวงโปงลางวิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์

อาจารย์สำเร็จ จิตจง ผู้อำนวยการวิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์คนแรก ได้จัดตั้ง
วงโปงลางขึ้น ในปี พ.ศ. 2525 และวิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์ ได้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของ
วงโปงลางมาเป็นวงหมากกะโหล่ง(โปงลาง) โดยเป็นผลงานของครูเปลื้อง ฉายรัศมี เป็นผู้ประดิษฐ์
เครื่องดนตรี อาทิ หมากกะโหล่ง โปงลางเหล็ก โปงลางไม้ไผ่ เป็นต้น วงหมากกะโหล่ง (โปงลาง)
เป็นวงดนตรีที่เกิดขึ้นใหม่ ซึ่งเป็นการผสมผสานเครื่องดนตรีที่มีทั้งเครื่องตี เครื่องเป่าและเครื่องดีด
เน้นเสียงกังวานและนุ่มนวล โดยมีเครื่องดนตรีที่ใช้ผสมวง ประกอบด้วย 1) หมากกะโหล่ง มีเสียง
ทุ้มต่ำกังวาน 2) โปงลางเหล็ก มีเสียงแหลมกังวาน 3) โปงลางไม้ไผ่(ไม้มะหาด) มีเสียงห้วน ๆ
ทำขึ้นเพื่อมาบรรเลงให้ได้ทำนองที่ชัดเจนขึ้น 4) พิณไฟฟ้า ใช้สายทุ้มทั้งสามสายเพื่อให้เกิดเสียง
นุ่มนวล 5) เบสไฟฟ้า ใช้กำกับจังหวะจะมีเสียงทุ้มต่ำและสูงตามการบรรเลงเพลง 6) แคน ใช้เป่า
ให้เกิดเสียงประสาน มีทั้งสูง กลาง ต่ำ ใช้แคน 3 ชนิด คือ แคนขนาดเล็ก แคนขนาดกลางและแคน
ขนาดใหญ่ 7) โหวด ใช้เป่าเพื่อให้เกิดความโหยหวนอ่อนหวาน 8) กลองหางขนาดเล็ก(ขนาดใหญ่)
เพื่อให้มีเสียงเหมาะกับเสียงของดนตรี 9) กลองตี้ม ใช้ตีควบคุมจังหวะใหญ่ให้ได้ ทั้งอารมณ์
นุ่มนวลและเร้าใจ 10) ฉาบเล็ก / ฉาบใหญ่ ใช้ตีสอดแทรกและควบคุมจังหวะให้เกิดความสนุกสนาน
และ 11) เกราะ ใช้ควบคุมจังหวะอย่างสม่ำเสมอ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการแสดงดนตรีโปงลาง
เป็นการแสดงพื้นบ้านที่มีความยืดหยุ่นและลักษณะผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมเก่ากับวัฒนธรรม
ใหม่ ซึ่งมีแนวโน้มที่จะปรับตัวอยู่ได้กับความเปลี่ยนแปลงทางสังคม และการแสดงดนตรีโปงลาง
เริ่มเป็นที่นิยมของมวลชน จึงเป็นเครื่องมืออย่างดีในการส่งต่อความรู้ ความนึกคิดไปสู่ความทันสมัย
ก้าวตามสังคมได้ การคงอยู่ของดนตรีโปงลางจึงขึ้นอยู่กับปรับเปลี่ยน ทั้งนี้หาให้สอดคล้อง
กับความต้องการของผู้ชม และคงจะมีการนำเทคนิคต่างๆ ของการแสดงของตะวันตกเข้ามาปรับ
ใช้ให้มากขึ้นกว่าที่ได้รับอิทธิพลอยู่ **ซึ่งไม่สอดคล้องกับภราดร สาขามูละ** (2541, หน้า,49-52)
ได้ศึกษาดนตรีนิพนธ์ เรื่อง วงโปงลาง : วิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์ ผลจากการศึกษา พบว่า
โปงลางวิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์ เกี่ยวกับการก่อตั้งวงดนตรี ลักษณะของการถ่ายทอดความรู้
และวิธีการเล่น หลักการในการจัดวง การฝึกฝนของนักดนตรี

นอกจากนี้ยังได้ ทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบข้อมูล วงโปงลางของวิทยาลัยนาฏศิลป์
กาฬสินธุ์ ทั้งในอดีตและปัจจุบัน ที่ได้มีการแสดงมาจนมีชื่อเสียงในปัจจุบัน วงดนตรีพื้นบ้านอีสาน
วงโปงลางวิทยาลัยนาฏศิลป์กาฬสินธุ์ ได้จัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ.2528 โดยผู้ว่าราชการจังหวัดกาฬสินธุ์
ได้มีคำสั่งเชิญให้นายเปลื้อง ฉายรัศมี มาทำการสอน และเผยแพร่ดนตรีให้กับวิทยาลัยนาฏศิลป์
กาฬสินธุ์ ในสาขาดนตรีพื้นบ้านอีสาน

ในการจัดวงดนตรีโปงลางของวิทยาลัยนาฏศิลป์กาฬสินธุ์ โดยนำเอาเครื่องดนตรี พื้นบ้าน
อีสาน เช่น พิณ โปงลาง แคน โหวด กลองหาง พิณเบส และเครื่องดนตรีประกอบจังหวะ มาทำการ
ร่วมบรรเลง รวมนวง ลายดนตรีด้วยกัน ในลักษณะที่มีการพัฒนามากขึ้น คือมีการใช้หลักของ
เครื่องขยายเสียงเข้ามาช่วยในอุปกรณ์บางประเภท ทำให้การบรรเลงโดยรวมมีความไพเราะสนุกสนาน
มากขึ้น ในการถ่ายทอดความรู้ในวงดนตรีโปงลางนั้น สาขาวิชาดนตรีพื้นบ้านจัดเป็นสาขาหนึ่งที่
นักเรียนสามารถเลือกศึกษาได้ วิธีการเรียนการสอนจะอาศัยในเรื่องของการผสมผสาน วิธีการ
ดั้งเดิม และมีวิธีสมัยใหม่ โดยเริ่มแรกนักเรียนต้องเรียนรู้ในทฤษฎีพื้นฐานต่าง ๆ ของอุปกรณ์แต่ละ
ชนิด รวมทั้งลายเพลงและจังหวะแบบต่างๆ อีกด้วย ซึ่งลายเพลงนั้นในขั้นต้น จะอาศัยการท่อง
จำเป็นส่วนใหญ่ เมื่อนักเรียนได้เรียนในทางด้านทฤษฎีได้ในระดับหนึ่งแล้ว ก็จะดำเนินการฝึกใน
การปฏิบัติ และแยกขั้นตอนการเรียนออกเป็น 3 ระดับ คือ ระดับพื้นฐาน ระดับกลาง ระดับสูง เมื่อ
นักเรียนเรียนรู้วิธีปฏิบัติได้แล้วก็จะทำการฝึกบรรเลงร่วมกัน จนถึงขั้นบรรเลงประกอบกับการแสดง
นาฏศิลป์ได้ ปัจจุบันดนตรีพื้นบ้านอีสานได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายเป็นอย่างมาก
แต่ภาพลักษณ์ของวงดนตรีพื้นบ้านอีสานจะออกมาในลักษณะที่เป็นภาพลบเป็นส่วนมาก เช่น ใน
เรื่องของการแสดงหมอลำซิ่ง ซึ่งได้รับอิทธิพลของตะวันตกมากจนทำให้ ดนตรีพื้นบ้านของอีสาน
ด้อยค่าลง ด้วยเหตุนี้ วงโปงลางของวิทยาลัยนาฏศิลป์กาฬสินธุ์ จึงเป็นแบบอย่างของการอนุรักษ์ที่
ดี ในการเลือกปฏิบัติที่ จะผสมผสานอิทธิพลของวัฒนธรรม ที่เข้ามาแล้วทำให้ดนตรีของอีสาน
ดูสูงค่ามากขึ้น ยังรวมไปถึงเรื่องของการสืบทอดต่อไปยังลูกหลานอีกด้วย ซึ่งควรอนุรักษ์ไว้เป็น
แบบอย่างของวงดนตรีพื้นบ้านอีสานทั่วไป เช่นเดียวกับ บั้วรอง พลศักดิ์ (2542, หน้า, 99-104) ได้
ศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการสืบสานดนตรีโปงลางในจังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการศึกษาพบว่ากระบวนการ
สืบสานดนตรีโปงลางในจังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นกระบวนการถ่ายทอดกันทางเครือญาติโดยใช้วิธี मुख
ปาฐะ เริ่มจากการบรรเลงเดี่ยวๆ ตามไร่นาเข้าสู่ ชุมชนเพื่อให้ความบันเทิงแก่สมาชิกในสังคมเมื่อมี
งานประเพณีต่างๆ มีการผสมวงปรับเปลี่ยนเป็นศิลปะการแสดงเผยแพร่ ผ่านสื่อต่าง ๆ เข้าสู่
สถานศึกษา ย้อนกลับเข้าไปหาชุมชนอีกครั้งหนึ่ง ในลักษณะศิลปะการแสดง ที่มีแบบแผนและมี
การถ่ายทอดโดยใช้ระบบตัวโน้ตเป็นส่วนใหญ่ ปัจจุบันการศึกษากิจกรรมของชุมชนและถ้วยรางวัล

พระราชทานเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ดนตรีโปงลางในจังหวัดกาฬสินธุ์สืบสาน และสืบทอดอยู่ได้ มีการพัฒนาลักษณะการบรรเลงและการแสดงพร้อมทั้งปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสภาพการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน จึงควรมีบทบาทในการสืบสานดนตรีโปงลาง ในรูปแบบของการจัดการศึกษา การจัดการแสดง การจัดการประกวดและการจัดทำเป็นของที่ระลึกสืบต่อไป

5.2.2 รูปแบบการแสดงของวงโปงลางวิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์

รูปแบบการแสดงของวงโปงลางวิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์ยุคแรกๆ นั้น อาจแบ่งได้เป็น 3 ส่วนใหญ่ๆ คือ การบรรเลงดนตรีล้วน การบรรเลงประกอบการขับร้องและการบรรเลงประกอบการแสดง โดยทั้ง 3 ส่วนนี้เป็นรูปแบบการแสดงที่นิยมใช้กันโดยทั่วไป เส้นที่ถือเป็นเอกลักษณ์ของวงดนตรีโปงลางอีกอย่างหนึ่ง ที่เป็นสิ่งเชิญชวนให้ผู้คนที่เดินผ่านไปมา หยุดแวะชมการแสดงนั้นก็คือ การบรรเลงไซว์วง เมื่อเสียงบรรเลงไซว์วงเริ่มขึ้น มีนางไหออกมาว่าร้ายว่า นั่นก็แสดงว่า กำลังจะมีการแสดงเริ่มขึ้น นั่นเอง รูปแบบของการแสดงนั้นก็มีการสร้างสรรค์ และพลิกแพลงอยู่ตลอดเวลา เพื่อตอบใจผู้ที่ว่า “ทำอย่างไร การแสดงของวงโปงลางวิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์จึงจะได้ แสดงได้อย่างมี อรรถรส และตรงกับความต้องการ ผู้ว่าจ้าง และสถานการณ์ในช่วงเวลานั้นๆ” สอดคล้องกับ พิทยวัฒน์ พันธะศรี (2550, หน้า 73 - 74) ที่ได้กล่าวว่า ลีลาการแสดงเปิดวง (ไซว์วง) ของแต่ละวงนั้นแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับว่าแต่ละวงจะสามารถสร้างสรรค์บทเพลงหรือลีลาจังหวะของบทเพลงให้สนุกครึกครื้นได้ขนาดไหน การไซว์วงหรือเปิดวง ถือว่าเป็นขั้นตอนแรกของการแสดงโดยทั่วไปที่ทุกวงยึดถือเป็นเอกลักษณ์ ส่วนการแสดงในส่วนต่อไป ขึ้นอยู่กับการจัดสรรของแต่ละวง ซึ่งมีทั้งการบรรเลงล้วน การบรรเลงประกอบการขับร้องและการบรรเลงประกอบการแสดง ในปัจจุบันเราจะเห็นได้ว่าการแทรกมุขตลก การแสดงตลกเข้าไป เพื่อให้เกิดความครื้นเครงมากขึ้น พิธีกรก็ถือเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้วงมีความน่าสนใจมากขึ้นด้วย นอกจากนี้ยังมีการดึงผู้ชมเข้าไปมีส่วนร่วมของการแสดงบนเวทีหรือเล่นเกมต่าง ๆ ซึ่งรูปแบบเหล่านี้สามารถทำได้ ขึ้นอยู่กับรูปแบบและเวลาของงานที่ไปแสดง ทั้งนี้วงโปงลางเองก็มีการเปลี่ยนแปลงพัฒนาไปตามยุคสมัย เพื่อรองรับความต้องการของคนในสังคม และเพื่อปรับตัวเองให้อยู่ได้ในสังคม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนั้นมีทั้งในเรื่องของเครื่องดนตรี การประสมวงตลอดจนการแสดง ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความสนุกสนานแก่ผู้ได้มาสัมผัส ชื่นชมกับเสน่ห์ของวงโปงลาง ที่ยังคงจะดังก้องจรโลงความสนุกสนานครื้นเครง ความมีชีวิตชีวาให้อยู่ในสังคมไทยตราบนานเท่านาน

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะทั่วไป

5.3.1.1 ควรส่งเสริมให้วงโปงลางวิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์ได้เป็นแหล่งในการอนุรักษ์สืบสานและรักษาศิลปวัฒนธรรมดนตรีของท้องถิ่นสืบต่อไป

5.3.1.2 ควรมีการศึกษาค้นคว้าและจัดทำเอกสารทางวิชาการเกี่ยวกับวงโปงลางวิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์ เพื่อเป็นการอนุรักษ์มิให้สูญหายไป

5.3.2 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

5.3.2.1 ควรศึกษาค้นคว้ารูปแบบการแสดงวงโปงลางและวงหมากกะโหล่ง (โปงลาง) เพื่อการรวบรวมข้อมูล อันจะนำมาซึ่งการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมดนตรีของท้องถิ่นอีสาน ให้คงอยู่ต่อไป

5.3.2.2 ควรศึกษาเปรียบเทียบอัตลักษณ์ ของวงโปงลางวิทยาลัยนาฏศิลป ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบไปด้วย วิทยาลัยนาฏศิลปร้อยเอ็ด วิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์ วิทยาลัยนาฏศิลปนครราชสีมา

5.3.2.3 ควรศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการแสดงของวงโปงลางวิทยาลัยนาฏศิลป ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบไปด้วย วิทยาลัยนาฏศิลปร้อยเอ็ด วิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์ วิทยาลัยนาฏศิลปนครราชสีมา ที่มีลักษณะและบริบทใกล้เคียงกัน